

ROSKILDEFREDEN I 1658 FYLDER 350 ÅR

Ved Roskildefreden mistede Danmark 44 pct af sit areal og knap 30 pct af sin befolkning, da Skåne, Halland og Blekinge blev svensk. Freden er også internationalt berømt, fordi kong Karl X Gustav vovede at marchere med sin hær over de tilfrosne danske bælter og tage danskerne på sengen. Artikelrække **side 4-14**.

NORDEN NU

NR. 2 • APRIL 2008

NYSKABENDE DEBATTEATER PÅ FÆRØRNE

Med afsæt i en virkelig begivenhed i USA, og senere på Færøerne, blev et provokerende teaterstykke en øjeåbner for et ungt publikum i Tórshavn

FINSK NATIONALKUNSTNER PRÆSENTERES I TØNDER

Akseli Gallen-Kallela står stærkt i den finske kulturbvidsthed (se billedet til højre). Han skabte bl. a. de klassiske illustrationer til det nationale epos "Kalevala".

NORDISK RÅDS LITTERATURPRIS TIL DANMARK

Naja Marie Aidt fik prisen for novellesamlingen "Bavian". "Yndefuld og ildevarslende", sagde bedømmelseskomiteen.

HURRA FOR GAMMELMANDSSAMFUNDET 2

Frank Dalgaard slutter sin gennemgang af befolkningsmyterne med en konklusion.

INDHOLD

NORDEN NU

NR. 2 • APRIL 2008

OBS: Udgivelses-tidspunkter

- Nr. 3: Juni, med repræsentantskabsmøde-omtale
Nr. 4: Ultimo august, med sæson-programmer
Frist for indlevering af sæsonprogrammer: TORSDAG 29 MAJ
Nr. 1/2009: Primo januar 2009, med rejsekatalog.
Frist for indlevering af rejsetilbud: MANDAG 10 NOVEMBER

4-14 Roskildefreden

350-året for Danmarks hårdeste fredsslutning. 44 pct af Danmarks areal gik tabt, og vi mistede knap 30 pct af befolkningen. Freden og efterspillet behandles i flere artikler

15 Hurra for gammelmands-samfundet 2

Frank Dahlgaards afsluttende og konkluderende artikel om bl. a. myterne om befolknings-sammensætningerne.

17 Nordisk litteratur-nyt

Naja Marie Aidt fik Nordisk Råds Litteraturpris, og Nordisk Ministerråd har udgivet en nordisk litteratur-kanon

18 Debat-teater i Tórshavn vækker opsigt hos færøsk ungdom

Provokerende forestilling med udgangspunkt i en virkelig begivenhed i USA

22 Finsk nationalkunstner præsenteres i Tønder

Akseli Gallen-Kallela skabte de unikke illustrationer til Kaleva-eposet

24 Norden er en klima-oase – men hvor længe?

Preben Sørensen fortæller om en interessant klima-konference i Flensborg

26 Foreningsnyt

UDGIVER:

Foreningen NORDEN i Danmark
Malmøgade 3
2100 København Ø
Tlf. 3542 6325 | Fax 3542 8088
landskontoret@foreningen-norden.dk
www.foreningen-norden.dk

ANSVARSH. REDAKTØR

Ole Oxholm
redaktion@foreningen-norden.dk

DESIGN & LAYOUT

Charlotte Falk-Sørensen
Falk og musen

TRYK

KLS GRAFISK HUS A/S

OPLAG

12.500

ISSN-NUMMER

0901-4950

Artikler og indlæg udtrykker ikke nødvendigvis Foreningen NORDENS holdning

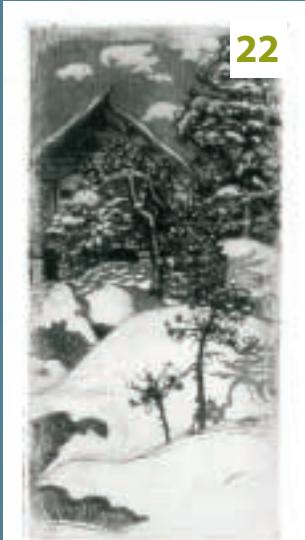
Indlæg, læser breve, arrangements-omtale m.v. til NORDEN Nu modtages pr. e-post eller på CD med print af teksten vedlagt.

Redaktionen forbeholder sig ret til at forkorte indlæg

Foreningen NORDEN er en folkelig forening, der siden 1919 har arbejdet for øget samarbejde på kryds og tværs af de nordiske landegrænser

MOTTO:

KENDSKAB GIVER VENSKAB

SVENSK OG NORSK ER IKKE FREMMEDSPROG!

Det nordiske samarbejde vil vokse i betydning i de kommende år, både folkeligt og politisk. Den internationalisering, vi ser i disse år, fører med sig, at flere og flere spørger sig selv helt fundamentalt, hvem er vi, hvor kommer vi fra, og hvem vi mest hører sammen med.

Det andet ved internationaliseringen eller globaliseringen eller hvad man nu vil kalde det, er det politiske landskab. Det landskab ændrer sig, så det nordiske samarbejde i større og større udstrækning kommer til at danne basis for de nordiske landes opræden uden for Norden. Det gælder det udvidede EU, hvor regionaliseringen bliver mere og mere tydelig, det gælder i WTO, i FN og mange andre steder, hvor man træffer aftaler, der også har indflydelse her hjemme.

Det nordiske samarbejde vil vokse i betydning både i det folkelige og i det politiske liv.

Det nordiske sprogfællesskab er et groft undervurderet gode i denne sammenhæng. Med et minimum af sproglig viden kan man som dansker fungere sammen med 18 mio. andre mennesker. Når man taler med andre nordboer, kan man bruge sit modersmål og uden at have flere års sprogundervisning bag sig blive forstået og selv forstå det allermeste.

Ikke et ondt ord om engelsk som internationalt hjælpesprog, men ... mange tror, det er meget lettere at bruge engelsk også i Norden, for vi ligger jo under

for et provinsielt snobberi for engelsk. Problemet er, at vi ikke er nær så gode til engelsk, som vi selv tror: En dansker med en god studenteksamen har et sprogligt register på engelsk, som svarer til en 12-årig engelsk skolepiges register. Det har danskeren fået mindst otte års undervisning i skolen for at opnå. Indsatsen for at opnå samme forståelsesniveau over for svensk og norsk behøver ikke være mere end et par uger!

Norsk og svensk er nabosprog, ikke fremmedsprog.

Ved brug af fremmedsprog skal man kunne forstå det, man hører og læser, og man skal kunne tale og skrive det pågældende sprog.

Ved nabosprog skal man kunne forstå det, man hører og læser, men man skal ikke selv kunne tale og skrive sproget.

Når man bruger sit modersmål, kan man sige det, man vil; når man bruger fremmedsprog, kan man sige det, man kan, som Vigdís Finnbogadóttir, Islands tidligere præsident og Unescos ambassadør for verdens sprog, har udtrykt det.

Ved at bruge sit modersmål får man i Norden mere end tredoblet sin kulturelle horisont i vid forstand – *og* den erhvervsmæssige: Det hører nemlig også med i billedet, at de øvrige nordiske lande med de ca. 18 mio. indbyggere er en større handelspartner for Danmark end Tyskland med mere end 80 mio. indbyggere.

MINISTER-BESØG

Danmarks minister for nordisk samarbejde, undervisningsminister Bertel Haarder, besøgte i februar Foreningen NORDENs landskontor. Landsformand Frode Sørensen havde inviteret ministeren til en drøftelse af de nordiske emner, som optager begge parter, bl. a. fjernelsen af grænsehindringerne, globalisering og klima samt det nordiske sprogsamarbejde. Samtidig blev foreningens skolearbejde taget op, herunder behovet for, at nordiske tekster også bliver en del af eksamenspen-summet i folkeskolen, for blandt lærere og elever at give det større opmærksomhed, samt vigtigheden af den nordiske elevudveksling. Ministeren pegede selv på, at lærerseminarierne var en god indgang til at få de nye lærere gjort mere interesserede i de nordiske emner og de skandinaviske sprog.

Fra venstre ses generalsekretær Peter Jon Larsen, Foreningen NORDENs Landskontor, Frode Sørensen, kontorchef Karsten Ankjær Jensen, ministerens sekretariat for nordisk samarbejde, der er placeret i udenrigsministeriet, Bertel Haarder og fuldmægtig i sekretariatet Christian Krogh.

TEXT OCH FOTO:
STURE NÄSLUND (SN)

Svenskt blixtkrig öve tvingade Da

Den 5 juni 1657 red en dansk härold i i Halmstad. Ett par dagar tidigare hade han korsat den dåvarande dansk-svenska gränsen. Han hade ett viktigt ärende.

Härolden var fodermarskalken Christian Wiborg, en reslig, storvuxen man som denna dag var klädd i en röd, medeltida ordensdräkt. Han höll en spira i handen. Framför honom red en trumpetare som med fanfarer anmälde danskens ankomst.

I Halmstad möttes härolden av den svenska guvernören och rikstygmästaren Erik Stenbock. Dansken överlämnade ett fejdebrev, en krigsförklaring från den danske kungen. Stenbock tog emot skriven och därmed var ett nytt krig mellan Danmark och Sverige formellt ett faktum.

Nio månader senare, den 27 februari 1658, tvingades danska fredsförhandlare skriva under enfreds-

traktat i Roskilde domkyrka. Danmark var besegrat. Svenskarnas fredsvillkor var de hårdaste som någonsin drabbat Danmark och samtidigt de mest framgångsrika som Sverige uppnått. Ceremoni skedde mitt på dagen vid högtaltaret i Roskilde domkyrka. När uppgorelsen skrevs under viskade en av de danska förhandlarna uppgivet på latin: - *Utinam nescirem litteras* (Jag önskar att jag inte kunde skriva.)

Fredsvillkoren var hårliga, men samtidigt lovade parterna att evig fred skulle råda mellan länderna. Den fredliga evigheten varade inte ens ett halvår. Den blev i praktiken endast ett vapenstillestånd. 6 augusti gick Karl X Gustav till angrepp med sin armé, denna gång fast beslutet att en gång för alla *utplåna* den danska staten från den politiska kartan.

Den svenska krigarkungen hade möjligen kunnat nå sitt mål, men

i början av 1660 insjuknade han i Göteborg och dog natten till den 13 februari, 37 år gammal. Dödsorsaken var lunginflammation.

Han son, blivande Karl XI, vara bara fyra år gammal. En förmynndare regering tog över landets styre och samma år slöts fred. Danmark fanns kvar på den politiska kartan, om än illa sargat.

Krig ett nästan naturligt tillstånd

Kriget mot Danmark som ledde till att Skåne, Blekinge, Bohuslän och Halland för 350 år sedan blev svenskt område och att Sverige därmed i söder fick sin nuvarande gräns var inte något enstaka tillfälle av våld mellan de två länderna.

Ända sedan Kalmarunionens upplösning och Gustav Vasas frihetskrig 1521 hade krig varit ett nästan naturligt tillstånd för Sverige. Svenska statsledningen hade satsat på

EN SVENSK LYNKRIG MOD DANMARK FOR 350 ÅR SIDEN ÆNDREDE DRASTISK DET POLITISKE KORT I NORDEN.

I KRAFT AF KONG KARL X GUSTAF OG DEN SVENSKA HÆRS BERØMTE MARCH OVER DE ISBELAGTE BÆLTER LILLEBÆLT OG STOREBÆLT BLEV DANMARK TVUNGETTIL AT INDGÅ DEN HÅRDESTE FRED NOGENSINDE.

DANMARK MISTEDE 44 PROCENT AF SIT AREAL OG KNAP 30 PCT AF SIN BEFOLKNING, DA SKÅNE, HALLAND OG BLEKINGE BLEV SVENSKE. SVERIGES TERRITORIALE GEVINST UDGJORDE CA FIRE PCT.

DEN BERØMTE/BERYGTEDE FREDSAFTALE BLEV UNDERSKREVET I ROSKILDE DEN 27 FEBRUAR 1658, DA KNAPT 18.800 KVADRATKILOMETER BLEV SVENSK LAND.

DEN EFTERFØLGENDE "FORSVENSKNING" AF DE TIDLIGERE DANSKE LANDSKABER HAR SIDEN VÆRET INDGÅENDE BEHANDLET AF SÅVEL DANSKE SOM SVENSK HISTORIKERE, OG MENINGERNE OM FREMGANGSMÅDERNE HAR VÆRET FORSKELLIGE.

TO SVENSKE SYNPUNKTER PÅ BEGIVENHEDERNE BEHANDLES PÅ SVENSK PÅ DE EFTERFØLGENDE SIDER (DER ER OGSÅ EN ORDLISTE). STURE NÄSLUND, DER FØR SIN PENSIONERING BESKÆFTIGEDE SIG MED NORDISK POLITIK OG SAMFUNDSSLIV I SVERIGES RADIO, TAGER SIG AF FREDSAFTALENS FORSPIL OG GENNEMFØRELSE, MENS PROFESSOR HARALD GUSTAFSSON, LUNDS UNIVERSITET, SER PÅ AFTALENS OMDISKUTERED EFTERSPIL.

r isarna nmark på knä

en aggressiv expansionspolitik österut. Därmed råkade landet i konflikt även med Ryssland och Polen. Under långa tider kunde Sverige som det lilla landet långt upp i norr framstå som Nordeuropas mest offensiva stat. Trots landets begränsade resurser och befolkning utvecklades statsapparaten till ett effektivt verktyg för makthavarva och det samarbete som fanns mellan kung och riksråd bidrog till framgångarna. Det var först 1680 som Sverige fick ett kungligt envälde.

Speciellt under 1600-talet visade Sverige en kraftutveckling som gjorde landet till en europeisk stormakt. Freden i Roskilde vara bara sista länken i denna kedja. Viktig var också freden i Brömsebro 1645 då Jämtland, Härjedalen, Ösel och Gotland införlivades med Sverige.

Räknat från år 1521 till 1814, då Sverige utkämpade sitt hittills sista

krig, alltså under 293 år befann sig Sverige i krig 161 år. Fler krigsår än fredsår. Och en del krig var långvariga: 30-åriga kriget där Sverige var aktivt i 18 år, 25-årskriget med Ryssland, Stora nordiska kriget under 21 år.

Danmark som i och med freden i Roskilde förlorade en tredjedel av sitt territorium var länge den stora fienden, 11 krig utkämpades med danskarna under denna period.

Orsaken till denna fientlighet mellan kommande broderfolk var att bätte staterna, eller deras kungar, ville ha herravälde över Östersjöområdet. Politiskt och handelsmässigt var området attraktivt.

Sverige strävade efter att göra Östersjön till ett svenskt innanhav, skaffa sig överhöghet över området, *dominium maris baltici*, enligt den tidens latinska terminologi. De landområden i norra Tyskland som tillföll Sverige

vid westfaliska freden förstärkte denna strävan.

Karl X Gustavs korta regeringstid var präglad av detta erövringstänkande. Han ville bygga ut det svenska väldet längs Östersjöns södra kust och därmed behärska de handelsmässigt viktiga flodmynningarna. Och han var, tycktes det, på god väg att lyckas.

Krigsförklaring mottogs med glädje

När den danska krigsförklaringen nådde Karl X Gustav sommaren 1657 befann han sig i Polen, naturligtvis invecklad i krig med polackerna. Krigsförklaringen mottogs med glädje. I själva verket hade svenskarna länge planerat att anfalla Danmark; nu kunde de gå i krig med moraliskt stöd från omvälden – de ville ju bara försvara sig!

Det polska kriget gick också allt sämre och utan att tveka började

Karl X Gustav i spetsen för sin armé marschen genom Nordtyskland mot fiendelandet. Hans armé var förhållandevis liten, men soldaterna vältränade och stridsvana. Svenskarna hade vid den tiden troligen en av Europas effektivaste arméer.

När svenskarna utan större problem slagit sig fram till Jylland till trakterna av Lilla Bält ställdes de inför en överraskning. Vid Lilla Bälts smalaste ställe låg en ny dansk fästning av ansenliga mått. Den kallades Frederiksodde – nuvarande staden Fredericia. Fästningen omgavs av flera meter höga vallar, hade nio stora bastioner bestyckade med grovt artilleri. Här låg nyckeln inte bara till resten av Jylland, utan även till intilliggande ön Fyn och resten av Danmark.

Enligt historikerna kände inte svenskarna till den nybyggda och stora fästningen, trots att de hade ett omvittnat gott underrättelseväsende. De blev i alla fall snabbt medvetna om den när de grova fästningskanonerna tvingade armén att dra sig tillbaka och övergå till att belägra Frederiksodde.

Fredericias fall

Först två månader senare, natten till den 24 oktober 1657, stormades fästningen. Det blev en kort men grym och blodig strid. Efter 90 minuter var fästningen intagen. 2.000 danska soldater stupade. De svenska förlusterna var betydligt mindre.

Den sista striden utkämpades vid ett litet kastell längst ut på udden. Rusiga av segern och vin gick svenskarna lös på allt, hus, kyrkor och människor. 2.000 togs visserligen till fånga, men många höggs brutalt ner, kvinnor våldtogs och slogs ihjäl. Blytaket på en av kyrkorna smältes om till kuler. Nyheten om Frederiksoddes fall spreds över landet och välvade oro och skräck.

För svenskarna innebar erövrandet av fästningen att nu var det dags att låta ridån gå upp för det blixtkrig som gått till krigshistorien och som betraktats som en av de stora militära bragderna. Det var arméns sensatiorella marscher över de isbelagda Lilla Bält och Stora Bält.

I dag är Fredericia en välmående stad med cirka 50.000 invånare. I den

gamla staden innanför fästningsvallarna en oktoberlördag är kommersen livlig på gågator och torg. På en öppen plats står den berömda statyn Den Tapre Landsoldat som symbol för danskarnas vilja att försvara sig, även mot övermakt.

Fästningsvallen är till största delen bevarad. Den sträcker sig halvcirkelformat runt den gamla stadskärnan och bildar ett grönt, vackert bälte. Promenadstigar finns överallt. Området är populärt både för motionärer och hundägare. Att flanera på vallarna, det är en promenad på fyra, fem kilometer, ger en märklig upplevelse om man samtidigt försöker föreställa sig den blodiga oktobernatt då svenskarna stormade över vallarna och allt var larm, kanondå, slakt och brutalitet.

Längst ut på udden ligger idag en stor grön plan. Där låg kastellet där den sista striden utkämpades. Idag spelar man fotboll på gräspanelen. Bara ett gammalt krutmagasin antyder vad som legat här. Vad det gröna gräset döljer kan man bara gissa sig till.

Kungen gick genom isen

Karl X Gustav och hans fältherrar hade erövrat Frederiksodde, men de satt i en råxsax. Planerna på att skeppa över armén med egna örlogsfartyg till Fyn gick inte att genomföra. På andra sidan det smala Lilla Bält fanns danska styrkor. Från norra Tyskland kom oroande nyheter om fientliga trupprörelser. Vädret var nyckfullt, men det blev allt kallare.

Vägen ut ur dilemmat blev högst oväntad: armén skulle marschera över isarna! Det var som att sätta allt på ett kort. Det fick bära eller brista, både bokstavligt och bildligt. Det kunde ju gå som i Bibelns legend om Faraos soldater som uppslukades av Röda havet. Eftersom kungen påstås läsa Bibeln varje dag kan han ju ha slagit upp kapitel 14 i Andra Mosebok och där sett hur det kunde gå för en fientlig armé!

Men vågstycket var helt i Gustav X Gustavs smak; aggressivitet, alltid inställt på anfall, alltid gå framåt, präglade hans beteende.

Kungens generalkvartermästare

Erik Dahlbergh undersökte isarna, förklarade att de skulle hålla. De höll. Den 30 januari 1658 marscherade 10.000 man med hästar, slädar och annan utrustning över Lilla Bält några mil söder om Frederiksodde.

Danskarna väntade på Fyn och besköt svenskarna med kanoner. Två skvadroner svenska ryttare gick genom isen och drunknade. Även kungens vagn med kungen och den franske det franske sändebudet, diplomaten Hugues de Terlons, som följde med kungen gick genom isen, men herrarna hann rädda sig.

På Fyns strand utsattes Karl X Gustav för kraftig kanoneld. Flera kanonkular slog ner intill honom, ett splitter skadade vänster öga. När kungen red upp på en kulle omringades han av danskar. De drevs undan, men det påstås att under attacken glömde kungen att dra sin värja. I stället grep han sin kommandostav. Det måste ha gjort ett både absurd och komiskt intryck på både vän och fiende.

Nu låg Fyn öppen för svenskarna och med en hastighet som påminner om de tyska pansarkolonernas framryckningar under Andra världskriget föll hela Fyn i svenskarnas händer. De fortsatte över öarna söder om Fyn och stod den 6 februari på Langelands strand, beredda att gå över Stora Bält. Därmed skulle vägen till Köpenhamn ligga öppen.

Vågstycket Langeland-Lolland

Stora Bält är som smalast mellan Langeland och Lolland, 12 km. Sedan 1400-talet hade det funnits en färjförbindelse just här, mellan Spøsbjerg på Langeland, där den svenska armén nu stod, och Tårs på andra sidan, strax norr om fästningsstaden Nakskov.

Denna februari var vattnet fruset till is. Mätningar visade att isen var mellan 10 och 30 cm tjock, men ovanpå isen låg småltvatten.

Men kylan blev allt skarpare och Hugues de Terlons skrev i en rapport till Frankrikes kardinal Mazarin:

"Det var så kallt att man måste hugga sönder brödet med yxa och köttet måste läggas i glödheta pannor. Vinets kvalitet hade sjunkit kraftigt efter att ha tinats över öppen eld."

Isen tycktes hålla där soldaterna skulle marschera, men de kunde på bägge sidor om marschleden se det öppna havet. Det måste ha varit ångestfyllt även för gamla, ärrade krigare att ta de första stegen ut på den vattendränkta isen från Langelands trygga strand.

Efter tre timmars marsch nådde de första ryttarna den andra stranden och några timmar senare kunde den siste svenska soldaten sätta sina fötter på Lollands jord. Inte en enda soldat hade omkommit. Vågstycket hade lyckats. Men marschen hade krävt soldaternas yttersta krafter. Fotfolket gick i ryttieriets spår. Snötäcket på isen var efter hästhovarna en söja av is och vatten som gick över soldaternas kägor.

För att än en gång citera det franska sändebudet:

"Det var förskräckligt att tåga över detta tillfrusna hav där trampet av hästarna hade upptinat snön så att vattnet stod alnshögt på isen och man varje ögonblick måste frukta att på något ställe finna havet öppet."

För Karl X Gustav låg nu hela Danmark öppet. Kung Frederik III satt isolerad i Köpenhamn. Danskt motstånd tycktes utsiktslöst. Det skulle också snart komma inviter från

Köpenhamn om förhandlingar, i första hand om ett vapenstillestånd. Inte att undra över att Karl X Gustav enligt legenden utbrast när Stora Bält låg bakom honom:

- Nu, broor Friedrich, skole wij talas medh på godh swänska!

Corfitz Ulfeldt

Karl X Gustavs blixtkrig fortsatte, trots sträng kyla och meterhöga snödrivor längs marschvägarna. Den 9 februari stod han med 9.000 man i Vordingborg. Katastrofen för Danmark var hotande nära. Köpenhamn med dåliga befästningar inom räckhåll. Danskarna begärde förhandlingar, och fick det.

De svenska soldaterna fortsatte framryckningen genom Själland, kom allt närmare huvudstaden, medan förhandlingarna pågick. Danske kungen hade sänt ett av riksråden och sin rikshovmästare till förhandlingsbordet medan svenskarnas förhandlare var riksrådet Sten Bielke och Corfitz Ulfeldt, en dansk som gått i svenska kungens tjänst. Betraktad som en förrädare, som en gång varit danske kungens närmaste man, som var gift med en dotter till Christian IV, rik som ett troll. Denne man framförde nu svenskarnas hårdta krav. Att danskarna

rasade över denna skymt var lätt att förstå. En klen tröst blev att Ulfeldt några år senare dog ensam och utfattig på en båt på Rhen.

Kravlistan

Karl X Gustavs ytterst mål var att utplåna Danmark som politisk enhet. Och svenskarnas anspråk var sannerligen inriktade på detta mål.

Kravlistan var lång: Sverige skulle ha Blekinge, Skåne med Ven och Saltholm, Bornholm, Mön, Halland, Anholt, Läsö, Bohuslän, Trondheims län, Island, Färöarna, grevskapet Pinneberg. Dessutom Akershus på 30 år, en miljon riksdaler, 12 örlogsfartyg, 2000 ryttare, återlämnande av Corfitz Ulfeldts alla egendomar i Danmark.

Så mycket kunde inte svenskarna komma åt, men det mesta: Halland, Skåne, Blekinge, Bohuslän, Trondheims län och Bornholm skulle bli svenskt, 2000 ryttare skulle överföras till svenska armén, Ulfeldt fick tillbaka sina rättigheter. Innehavet av Trondheims län blev kortvarigt och bornholmarna gjorde uppror, men i övrigt är det erövrade svenska område än idag.

Fredsförhandlarna på bägge sidor måste ha haft stressiga dagar. Platsen för förhandlingarna flyttades flera gånger medan den svenska armén obönhörligt närmaste sig huvudstaden. Danskarna försökte dra ut på förhandlingarna i hopp om att andra makter skulle komma till deras hjälp, medan svenskarna hade bråttom. Om vädret slog om och isarna gick upp skulle den svenska armén stå isolerad och utsatt på Själland.

Slutförhandlingarna skedde i prästgården i Høje Taastrup någon mil utanför huvudstaden. Men prästgården var för liten för att rymma förhandlingsdelegationerna och de allra sista dagarna före freden flyttades förhandlingarna till närliggande Roskilde som hade en stor biskopsgård och dessutom den stora domkyrkan.

Fredstrakten

Den 26 februari 1658 låg fredstrakten klar för undertecknande, även om danskarna kom med invändningar in i det sista. Svenskarna hade tack vare

Roskilde Domkirke, hvor freden undertecknedes

sitt blixtkrig över de danska öarna och isarna fått igenom de flesta av sina krav och nästa dag undertecknades traktaten vid högaltaret i domkyrkan.

Undertecknarna var den danske rikshovmästaren Joachim Gersdorf och riksrådet Christen Skeel, svenska riksrådet Sten Bielke och den danske förändaren Corfitz Ulfeldt; att se denne man vid domkyrkans högaltare måste för den danska statsledningen ha varit en svårmält kost.

På traktaten kan även läsas namnen Philip Meadowes, den engelske medlaren, och Hugues de Terlons, hans franske motsvarighet. Stormakterna hade in i det sista stort inflytande på utgången och såg till att freden inte skadade deras vitala stormaktsintressen.

Ett par meter från högaltaret kunde de närvarande se marmorskogen med lämningarna efter unionsdrottningen Margrethe I. Den fick stå kvar, men hennes berömda klänning i gyllene silkesbrokad som hängde intill

tog svenskarna med sig. Ett krigsbyte bland många. Idag kan den beskådas i Uppsala domkyrka.

Freden var vunnen, eller var den det? Det visade sig snart att freden närmast var ett kort vapenstillestånd och att fredsvillkoren var så hårdta att de födde krav på hämnd och revansch. Det ligger nära till hans att tänka på Versaillesfreden efter första världskriget vars hårdta villkor var en del av grunden till de senare europeiska katasstroferna.

Frederik III som inte var lika hetlevrad som sin svenska kollega tog ett oväntat steg efter freden. Han bjöd in Karl X Gustav med följe till en stor fredstafé på slottet Frederiksborg på Nordsjälland. Där åts och dracks som det anstår en brakfest och man utbytte till intet förpliktigande löften.

Utplundring av Roskilde

I Roskilde, platsen för den stora freden, fanns ingen anledning att festa. Redan före traktatens undertecknande

hade svenska ryttare överfallit staden och plundrat. Senare inkvarterades svenska soldater och officerare i staden på invånarnas bekostnad. Sedan de svenska soldaterna äntligen drog bort räknade man ut att svenskarna kostat stadsborna 108.796 riksdaler, en kolossal summa. Den var så stor att köpstaden Roskilde återhämtade sig först många år senare.

Denna utplundring av Roskilde var inte unik i detta krigens århundrade. Inte minst svenskarna förde för det mesta sina krig utanför det egna landets gränser och låt kriget föda sig själv, dvs utsugning och plundring fick bekosta kriget.

Det gällde tyvärr också invånarna i Roskilde, trots fredstraktaten.

Ordliste

alnhögt	alenhøjt
anspråk	krav
antingen	enten
avlägsen	afsides
avsevärt	betydelig
benägen	tilbøjelig
beteende	opførsel;
bildning	fremgangsmåde
bragd	dannelse
brakfest	dåd; bedrift
drabba	drönende middag
drakonisk	ramme
erövring	urimelig streng/hård
fodermarskalk	lov
fråga	erobring
föga	proviant-marskal
gynna	spørsgsmål
hetlevrad	kun lidt
hot	begunstige
härfning	kolerisk, opfarende
införliva	trussel
inviter	härjgen
järnridå	indlemme
kommers	indbydelser
konglomerat	jerntæppe
	handel
	blanding af uensartede bestanddele

kängor	stövler
känslor	følelser
lag	lov
leden	ruten
inflammation	betændelse
läggning	her: natur
lämna	efterlade
lärosäte	læreanstalt
medeltid	middelalder
medlar	mægler
medveten	bevidst
mätning	måling
mått	udstrækning
nitisk	nidkær
nyckfullt	lunefuld
omvittnad	alm. anerkendt
reslig	høj; rank; statelig
rikstygmästare	rigstøjmester
råka	havne (i konflikt)
sarga	sønderrive
si och så	så som så
skillnad	forskel
skymt/skymf	forhånelse
spira	scepter
storhet	størrelse
stupa	falde
svårsmält	svært fordøjelig, hård
sädesfält	kornmark, ager
sämre	dårligere, ringere

sätt	måde
tillgångar	indkomster
tina	smelte, optø
torka	tørre
troll	trold; "rik som ett troll": rig som bare fanden
tveka	tvil
utan	men
utblotta	forarmede, nøddlidle
utplåna	udslette
värja	kårde
ödediger	skæbnesvanger
återvinna	genvinde
återhämta	komme til krafte
åtgärd	foranstaltning; skridt

Oversættelser fra gammelsvensk:
"gemütherne måtte blifwa dragne ifrån
then inclination the till Dannemark
hafva":

"gemytterne må blive trukket væk fra
deres tilbøjelighed til Danmark".

"Nu, broor Friedrich, skole wij talas
medh på godh swänska":

"Nu, broder Frederik, skal vi to tales
ved på godt svens".

DE VAR VARANDRAS MOTSATSER

De två kungar som ställdes mot varandra i det ödesdigra kriget var på flera sätt varandras motsatser. Medan Karl X Gustav var utåtriktad, helt inställd på krigiska insatser var Frederik III tillbakadragen, hans kritiker inom adeln ansåg honom vara allt för inåtvänd.

Medan Karl X Gustav ägnade sitt korta vuxna liv åt krig började Frederik sin bana som ärkebiskop i Verden och Bremen. Han studerade ingående den protestantiska teologin men även statskunskap och naturvetenskaper, inte minst alkemin, alltså konsten att göra guld. Han var också en stor boksamla. Allt egenskaper som sannerligen inte hade varit vanliga hos tidigare danska kungar.

Även om han var dansk kungason representerade han mer en tysk tradition än en dansk. Han talade helst tyska och hans viktigaste rådgivare och ämbetsmän var tyskar.

Fram till 1660 begränsades hans handlingsfrihet av den handfästning som gav adeln stor makt. Men sedan drev han igenom det kungliga enväldet, så helt världsfrånvarande kan han knappast ha varit. I Sverige dröjde det till 1680 innan Karl X Gustavs son Karl XI kunde införa samma envälde.

Karl X Gustav var inte kungason

Hans far var Johan Kasimir, pfalzgreve av Zeigbrücken-Kleeburg, hans mor Katarina halvsyster till Gustav II Adolf. Familjen var rik på titlar men fattig på tillgångar.

Meningen var att Karl Gustav skulle gifta sig med drottning Kristina, men hon abdikerade, blev katolik och försvann ur landet. Det banade väg för honom fram till den svenska tronen.

Krig var hans liv. Redan vid 24 års ålder blev han svensk överbefälhavare i Tyskland. Under de åtta år som han hann med att vara kung innan han dog befann han sig i ständiga krig. Trots sin krigiska läggning sades det att han hade ett vänligt sinne och att han som djupt religiös varje dag läste i sin Bibel.

En sak hade dock de två kungarna gemensamt: de dog bågge i lunginflammation. Dessutom, när freden i Roskilde var sluten låg både Danmark och Sverige som förödda länder. Under Karl X Gustavs regim hade minst 70.000 svenska och finska soldater dödats under kriget. Civilbefolkingens nöd var stor. Alla behövde den fred som kom, men den blev kort och de krig som följde var våldsamma och långvariga innan dessa två nordiska länder kunde styra in sina kontakter på mer civiliserade banor.

SN

Frederik III

Karl X Gustav

LILLA ISTIDEN GJORDE TÅGET ÖVER BÄLTEN MÖJLIG

BORRKÄRNAR FRÅN GRÖNLANDS-ISEN SKVALLRAR OM KLIMATET FÖR 350 ÅR SEDAN

Hur var det möjligt för en hel armé med kanoner och tung utrustning att tåga över bältens isar? Svenskarna hade till stor del en klimatförändring att tacka för sin tur. Mitten av 1600-talet var mitt i vad som senare kommit att kallas Lilla istiden då temperaturen under några hundra år var betydligt lägre än tidigare. Några bevarade exakta mätningar från den tiden finns inte, men klimatforskarna har genom att studera borrkärnor från Grönlands inlandsis, koraller och tjockleken på trädens årsringar kunnat återskapa temperaturkurvorna. Och enligt dem var det allra kallast i mitten av 1650-talet, tiden för marscherna över Bältten.

Det finns även andra vittnesbörd om det ovanligt kalla klimatet denna tid. Kanalerna och floderna i Holland var vintertid nästan bottenfrusna och i London hölls på vintrarna stora marknader kallade "Frost Fairs" på floden Themsen.

Men även vår tid kan bjuda på isvintrar i Stora Bält. Lotsarna i Spodsbjerg på Langeland, alltså den plats där svenskarna gick ut på isen, erinrar sig att det var några vintrar på 1980-talet då vattnet frös, att det behövdes isbrytare för att hålla trafiken igång och att man nog kunde gå över isen till Lolland.

Men en dag hösten 2007 binder inga isar Bältets vågor och trafiken löper utan problem. Det är ett starkt trafikerat vatten, omkring 25.000 fartyg på mer än 50 ton går genom farleden varje år, många är ryska oljetankers på mer än 100.000 ton.

Och färjan mellan Tårs och Skodsbjerg går fortfarande som den gjort i varje fall sedan år 1472. Idag är den en bilfärja som trafikerar leden en gång i timmen. Överfarten tar 45 minuter så man hinner väarma sig med en kopp kaffe eller stilla hungern med *to pølser med brød og sennef*.

Man hinner även att se ut över Bältets vatten, se Lollands och Langelands låga konturer, försöka föreställa sig att där färjan i aktern nu förvandlar vattnet till vitt skum där plumsade en gång tusentals trötta soldater i alnshögt vatten över is som när som helst kunde öppna sig och sluka de marscherande.

Kölden som vän i Norden

Men kanske var det trots allt inte så dramatiskt för dessa soldater som vi idag föreställer oss. Vinterfälttåg och utnyttjande av frusna sjöar hade ju alltid spelat en stor roll i nordisk historia. Kölden kunde vara en vän. I varje fall de svenska och finska soldater

som marscherade här bör ha tidigare erfarenheter av något liknande, även om marscherna över Bältten nog överträffade allt de tidigare varit med om.

Krigshistorien kan också berätta om en liknande bedrift. Det var Pontus De la Gardie* som 77 år tidigare med en svensk armé på flera tusen man tågade över Finska vikens isar från Viborg till Ingermanland.

Idag finns inga minnen vid Stora Bält över svenskarnas bedrift. Tårs på Lolland har byggt ett färjeläge längst ute på en udde, där ligger det ganska ödsligt, och Spodsbjerg på Langeland är numera en populär plats för sommarhus och fritidsaktiviteter. Här ligger också en lotsstation och här finns vid sidan av alla fritidsbåtar också några fiskebåtar. En fin idyll i det danska ö- och vattenlandskapet.

SN

* PONTUS DE LA GARDIE (CA. 1520-85). FRANSK ADELSMAND, DER GJORDE TJENESTE SOM LEJESOLDAT (OFFICER) I DEN DANSKE OG SENERE I DEN SVENSKA HÆR, FOR HVEM HAN EROBREDE NARVA I ESTLAND FRA RUSLAND. (RED.)

AV HARALD
GUSTAFSSON,
PROFESSOR I
HISTORIE, LUNDS
UNIVERSITET

Att göra svenskar av skåningar

OM FÖRVANDLINGEN AV ÖSTDANMARKTILL DET NYA SYDSVERIGE
DEN STORA FRÅGAN FÖR DEN SVENSKA STATSMAKTEN EFTER ERÖVRINGEN
AV SKÅNELANDSKAPEN VAR HUR MAN SKULLE GÖRA INVÄNARNA LOJALA. EN
"FÖRSVENSKNING" VAR INGET MÅL FÖR 1600-TALETS MAKTHAVARE, MEN HAR BLIVIT
FÖREMÅL FÖR SENARE TIDERS MYTBILDNING.

Varför är de skånska sädесfälten, de blekingska och bohuslänska skären samt de halländska badstränderna svenska? Därför att för 350 år sedan, den 26 februari 1658, avträdde Danmark-Norge vid freden i Roskilde dessa landskap till Sverige. Men hur gick det till när lacket på fredstraktaten hade torkat och landskapen skulle göras svenska på riktigt?

Ett territorium erövras av en annan stat. För vår inre syn kan vi se skaror av utblottade flyktingar, vi kan föreställa oss en brutal ockupationsmakt och en befolkning som lider under att behöva inordna sig under nya, främmande seder och förbjudas tala sitt eget språk. I takt med att nationalismens gissel har plågat mänskligheten allt värre under de senaste 200 åren har vi blivit alltmer benägna att tänka i sådana banor även beträffande den äldre historien. Mer eller mindre starkt har nationella tolkningar präglat bilden av Skånelandskapens övergång till Sverige.

Den nationella vinklingen i forskningen har inte så mycket handlat om att man bedömt händelserna utifrån

ett danskt perspektiv i Danmark och ett svenskt i Sverige. Snarare var svenska och danska historiker länge överens om att "danskt" och "svenskt" var centrala storheter för att förstå vad som hände.

Skåne – och Sydslesvig

Knud Fabricius* frågade i sitt fyrbandsverk "Skaanes Overgang" (1906–58) varför danskarna i Skåne miste sin nationalitet och försvenskades, medan danskarna i Nordslesvig, som var tyskt 1864–1920, behöll sin. Det var en självklarhet för honom att svenska, danskt och tyskt var ungefär likartade storheter då som nu. Också den svenska forskningen har suttit fast i sådana nationella bilder. "Försvenskning" har varit det namn man har givit processen och Jerker Rosén** uttryckte 1943 mycket klart vad han ansåg vara målet för den svenska politiken: det var att "försöka göra den danska befolkningen svensk".

Trots denna enighet finns det påfallande lite forskning gjord kring hur denna "försvenskning" gick till. Det har lämnat fältet fritt för mytbild-

ningar, och det finns idag två myter som existerar parallellt. Antingen menar man att övergången gick lätt och snabbt, eftersom det inte var stora skillnader mellan att vara dansk och att vara svensk och den svenska statsmakten förde en försiktig integra-

”**Myten om en brutal försvenskning har det senaste decenniet varit starkast och flitigt brukats av extrema politiska grupper i Skåne**

tionspolitik. Eller också menar man att övergången tvärtom kännetecknades av stor brutalitet från svensk sida, men att en skånsk identitet ändå inte låt sig knäckas.

Högerpopulism

Myten om en brutal försvenskning har det senaste decenniet varit starkast och flitigt brukats av extrema politiska grupper i Skåne, grupper som har hävdat en skånsk nationalitet och särskilt utmärkt sig genom främlingsfientlig

*KNUD FABRICIUS (1875-1967): DANSK HISTORIKER, PROFESSOR VED KØBENHAVNS UNIVERSITET 1916-45, DR. PHIL. 1906 PÅ DOKTORAFHANDLINGEN "SKAANES OVERGANG FRA DANMARKTIL SVERIGE". (RED.)

** JERKER ROSÉN (1909-76): SVENSK HISTORIKER, PROFESSOR VED UPPSALAS UNIVERSITET 1953-54, VED LUNDS UNIVERSITET 1954-75. FORFATTERTIL BL. A. "DEN SVENSKA HISTORIEN", 1-10, 1966-68. (RED.)

Knud Fabricius

högerpopulism. Man har annekterat det moderna begreppet ”etnisk rensning” och menar att skåningarna utsattes för en sådan, vilket skulle ge Skåne rätt till regionalt självstyrelse och avisande av ”icke-skåningar” idag. Dessa grupper har ofta lyckats väl med att komma ut i medierna och deras tolkning låg 2006 till grund för SVT-produktionen ”Snapphanar”. Den forskning som har bedrivits de senaste åren visar emellertid en annan bild.

Skåne inleddes faktiskt inte i kungariket Sverige 1658 utan blev en av den svenska kronans provinser. Det var en viktig skillnad. Liksom andra europeiska stater var Sverige uppbyggt som en kongolomeratstat. Skånes erövare Karl X Gustav var kung i Sverige, hertig i Estland, Livland, Pommern och Bremen-Verden, herre till Ösel och Wismar, och så vidare. Det var inte tomma titlar. Alla dessa områden styrdes på sina egna sätt, hade sina lagar, sina kyrkoordningar, sina adelsprivilegier och regleringar av stadslivet. De hade också olika politiska system. Den centrala delen, själva det svenska riket, hade en riksdag där adel, präster, borgare och bönder från Småland i söder till Norrbotten i norr, från Värmland i väster till Karelen i öster samlades. Provinserna hade däremot inte säte där utan hade i regel sina lantdagar.

Förskånskning

Det var därför följd-riktigt, och i enlighet med europeisk sed, att erövringarna fick provinsstatus. Deras rätt att behålla sina gamla lagar och privilegier stadfästes i Roskilde-freden. Skåne, Halland och Blekinge kom att betraktas som en enhet, hertigdömet Skåne. Nu började förhandlingar med

den lokala eliten om hertigdömet styrelse. På en lantdag i Malmö 1662 fastställdes ett slags författning, Malmö recess, som på flera sätt gav Skåne en gynnat ställning. De gamla lagarna och privilegierna behölls, men invånarna fick ändå säte och stämma på den svenska riksdagen, och lika rätt med svenskarna till ämbeten i staten.

Snarare än ”försvenskning” kunde man tala om perioden 1658–75 som en ”förskånskning”. Skånelandskapen hade inte haft någon utpräglad särställning inom Danmark, även om de, liksom Själland och Jylland-Fyn, bevarat sin medeltida landskapslag. Nu fick den skånska eliten fördelar av att vara både utanför och innanför Sverige, framför allt genom att adeln behöll sina mer omfattande danska privilegier men trots det fick ingå i den svenska eliten. 1666 beslutades det också, på skånskt initiativ, att ett universitet skulle anläggas i Lund. Det var en stor skånsk framgång, nådd i kamp med Göteborg och Jönköping, som nu fick vänta i århundraden på sina lärosäten.

Guds straff

Det finns emellertid ingen anledning att idyllisera statsbytet. Den svenska staten var bra mycket starkare och mer centraliserad än adelsväldets Danmark-Norge. Skatter och tullar höjdes – de ansågs tillhörta de ”fundamentallagar” som Roskildefreden gav den svenska kronan rätt att ändra. Inkvartering av militära ryttare blev en hård börla.

” För den svenska statsledningen med den unge Karl XI i spetsen måste det ha varit en chock att nästan ha förlorat dessa rika, nyss vunna provinser.

Att dessa bördor också drabbade det kvarvarande Danmark efter det kungliga enväldets införande 1660 gjorde knappast att de upplevdes som lättare av de skånska bönderna. Biskopen i Lund, Peter Vinstrup, förklarade i en predikan att övergången var Guds straff för skåningarnas synder. Men skåningarna kunde återvinna Guds nåd, menade han, genom att vara lojala mot sin nya överhet.

Det var dock si och så med lojaliteten när det upprustade Danmark-Norge 1675–79 i skånska kriget försökte ta tillbaka det som förlorats. Det förefaller lätt för danskarna att rekrytera skåningar till de gerilaliknande friskyttförbanden, som svenskarna föraktfullt kallade snapphanar (stråtrövare) och straffade drakoniskt. Skånska kriget blev en blodig affär, kanske det grymmaste krig som någonsin utkämpats på nordisk botten. För den svenska statsledningen med den unge Karl XI i spetsen måste det ha varit en chock att nästan ha förlorat dessa rika, nyss vunna provinser. Skåne måste säkras för framtiden. Om man alls kan tala om en ”försvenskning” under 1600-talet, handlar det om en rad åtgärder som sattes in från 1678 och några år framåt.

Adlen förblev stark

Det gällde att få invånarna att frivilligt avstå från den särställning som de fick i Roskilde-freden. Sedan Karl XI på riksdagen 1680 avsevärt stärkt sin makt i riktning mot envälde i Sverige, var han stark nog att kunna genomdriva sin vilja också i provinserna. Prästerskapet och städerna övertalades 1681 att begära att svensk kyrkoordning och stadsdrag skulle införas. På landet införde man 1683 svensk lag och rättegångsordning utan att fråga allmogen och de gamla tingsdomarna ersattes av svenska häradshövdingar. Samma år slutade förhandlingarna med adeln med att de svenska adelsprivilegierna

infördes. Det är dock betecknande att adeln ändå kunde rädda vidare vissa fördelaktiga bestämmelser. Adeln förblev socialt och ekonomiskt stark i Skåne.

Under skånska kriget hade Skåne och Blekinge, uppenbarligen som en bestraffning för invånarnas samrör med fienden, fråntagits sin riksdagsrepresentation. Men vid riksdagen 1686 deltog representanter från alla de tre gamla östdanska landskapen. Den formella inkorporeringen i Sverige var därmed ett faktum, nästan 30 år efter Roskildefreden.

Denna "försvenskning" rörde sig främst på ett administrativt och politiskt plan. Att kulturellt "omnationalisera" befolkningar stod sällan eller aldrig högt på programmet för regimerna i det gamla Europa. Men det är intressant att det ändå fanns vissa kulturella inslag i politiken. Redan 1678 uttryckte Karl XI det som att "gemütherne måtte blifwa dragne ifrån then inclination the till Dannemark hafva". Befolkningen skulle vänjas vid det svenska språket genom att predikan och gudstjänst skulle ske på svenska. Klockarna förbjöds undervisa med danska böcker medan svenska ABC-böcker och katekeser skulle spridas. Man ville hindra flyktingar från kriget att återvända och i stället uppmuntra invandring från Sverige.

Dessa tankar om en kulturell integration lyfts ofta fram när man vill hitta belägg för en hård försvenskning. Men de räckte inte särskilt långt. Svenska blev visserligen kyrkans och administrationens språk, även om prästerna inte var lika nitiska för svenskheten i praktiken som i sina rapporter till överheten. Att försöka ändra på befolkningens vardagsspråk var det dock aldrig tal om. Många flyktingar återvände från Danmark efter kriget och slog sig ner på sina gamla gårdar, medan någon omfattande invandring från Sverige inte kan beläggas.

Järnridå med rosthål

Knud Fabricius* menade att det sänkte sig en järnridå i Öresund, men alla tecken tyder på att denna ridå hade stora rosthål. Kvinnliga handlande i Helsingborg kände sig trakasserade av de nya tullbestämmelserna men fortsatte trots det sina turer till Helsingør. Ånnu efter kriget förekom flyttningar från Danmark till Skåne, inte bara av hemvärande flyktingar. En man skrev 1699 till den svenska guvernören om en häst han köpt i Köpenhamn och berömde sig av att ha infört en bra stridshäst i riket. Det är typiskt för kommunikationen från invånarna till den nya överheten, där det inte framkommer någon rädsla för att nämna kontakter med Danmark eller den danska tiden, och ingen ängsligt påtagen demonstrativ svenskhet. Vardagslivet påverkades föga.

På lång sikt blev naturligtvis Skåne, Halland och Blekinge mer "svenska" i en allmän mening. De danska härföringarna under skånska kriget, som avbränningen av Lund 1678, kan ha bidragit till att civilbefolkningen inte visade någon villighet att stödja danskarna när de 1710 gjorde ännu ett återerövningsbesök. Efter det karolinska envälдets fall 1718 betydde förmodligen riksdagen, med sina frekventa och långa möten i Stockholm, mycket för att skola in befolkningen i en svensk politisk kultur. En bonde från Blekinge, Olof Håkansson, blev bondeständets ledande politiker under många år.

Ny härskare, gamla lagar

Förvandlingen av det gamla Östdanmark till det nya Sydsverige kan inte förstås i ett perspektiv av 1800-talsnationalism – och absolut inte i ett perspektiv av 2000-talets etniska politik – utan måste förstås i sitt 1600-talssammanhang. Den innebar inte att en befolkning med moderna nationella känslor skulle omnationali-

”**På lång sikt blev naturligtvis Skåne, Halland och Blekinge mer "svenska" i en allmän mening.**

seras. Den innebar, på normalt vis för tidens Europa, att ett område fick en ny härskare, som bekräftade områdets gamla lagar och privilegier, men övertog den högsta politiska makten, inklusive kravet på utrikespolitisk lojalitet. Den grundläggande frågan för den svenska statsmakten var inte hur man skulle göra danskarna svenska, utan hur man skulle göra invånarna lojala.

Formellt blev Skånelandskapen en del av den svenska staten 1658, men de blev en del av riket Sverige först på 1680-talet. Delar av nationalstaten Sverige kunde de inte bli förrän denna kom till på 1800-talet. Det var då nationalismen gjorde svenskar av skåningarna, liksom den gjorde svenskar – i modern mening – av övriga svenskar.

Publicerat: *Svenska Dagbladet* 26 februari 2008

ETNISK RENSNING I SKÅNE?

SVERIGES STORA ERÖVRINGAR FRÅN DANMARK 1658 INNEBAR INTE ATT DET BLEV FRED MELLAN LÄNDERNA. TVÄRTOM. BLOTT NÅGRA MÅNADER SENARE GICK SVERIGE TILL ANGREPP OCH FÖRSÖKTE STORMA KÖPENHAMN. DET MISSLYCKADES, BL A PÅ GRUND AV INGRIPIANDE FRÅN STORMAKTERNA

År 1675 var det dags igen. Då utbröt det fyra år långa Skånska kriget då Danmark försökte återerövra vad landet förlorat i Roskilde. Det misslyckades också, inte minst genom utvecklingen av det stora europeiska krig som pågick denna tid.

Det var under det Skånska kriget som de senare så omtalade Snapphanarna framträddes som friskytar mot de svenska styrkorna.

Många historiker har forskat och skrivit om vad som hände med de områden som Sverige erövrade från Danmark 1658. Inte minst har förhållandena i Skåne granskats och kommenterats. Vissa historiker anser att det skedde en medveten "försvenskning" av landskapet, att metoderna var hårdas, ibland brutala. Man har till och med ibland hört påståenden om etnisk rensning, folkmord.

I samband med 350-årsminnet ger Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet ut två böcker i ämnet. Den ena är skriven av Hanne Sanders som författat "Efter Roskildefreden 1658"; den andra har Harald Gustafsson* som författare och heter "Skåne i Danmark".

Den nyare forskningen kring ämnet ger en delvis ny bild av vad som hände. Dagens historiker ifrågasätter att 1600-talets människor hade samma nationella medvetande som dagens och att ord som försvenskning egentligen inte bör användas för att beskriva den tidens händelser. Det glöms ofta

bort att både Danmark och Sverige var multietniska statsbildningar varför ord som försvenskning och fördanskning får en tvéksam betydelse.

Centrum för Danmarksstudier bildades 1998 för att fånga upp det stora intresset för Danmark i samband med byggandet av Öresundsbron. Här bedrivs tvärvetenskapliga studier och föreståndare är historikern Hanne Sanders.

- Det skedde inget folkmord i Skåne, det förekom inte någon etnisk rensning. Man slog ihjäl, men ganska få. Det var heller inte så många flydde över Öresund. Bönderna bodde där de bodde. Problemet var större för adeln som ofta hade egendomar både i Skåne och på Själland.

Hanne Sanders tillägger:

- Det är viktigt att inse att på den här tiden var det inte ovanligt att ett område bytte kung och inte ovanligt att kungar hade olika krav på sina undersåtar. Det var därför inte något avgörande nytt att få en ny kung. Att han var svensk var inte lika viktigt som det skulle vara idag.

- Men svenskarna behandlade ju Skåne på annat sätt än t ex de baltiska besittningarna?

- Det kan finnas två förklaringar till det. Den ena är att svenskarna ville integrera Skåne med resten av landet, därför fick skåningarna representation i den svenska ståndsriksdagen.

Den andra kan vara att det var vad den tidigare danska adeln önskade.

Hanne Sanders

Den ville inte sitta i en avlägsen provins, den hade varit van att delta och bestämma i Danmark, en av Nordens dåvarande stormakter.

Och hon säger:

- När Sverige övertog Skåne 1658 hade man en vision om att området var en större etnisk provins. Efter det Skånska kriget då Skåne säkrades för Sverige började man integrera.

Men om förvandlingen av Skåne till ett svensk landskap inte skedde som äldre historiker beskrivit finns väl ändå ett tydligt exempel på medveten försvenskning, nämligen grundandet av universitetet i Lund?

- Den historien är nog inte så enkel som vissa vill gör den till, svarar Hanne Sanders. Universitetet grundades inte enbart för att stärka försvenskningen av Skåne. Landet behövde helt enkelt ytterligare ett universitet. Det räckte inte med Uppsala.

Det pågick en diskussion mellan olika städer som ville ha detta nya universitet, men valet föll till sist på Lund, mycket beroende på att det fanns nödvändigt kapital där.

SN

* SE PROFESSOR HARALD GUSTAFSSONS ARTIKEL SIDE 9.

HURRA FOR GAMMELMANDS-SAMFUNDET! II

HVORDAN KAN PROBLEMERNE TACKLES?

Den sidste af to artikler om gammelmands-samfundet og myterne om befolkningsudviklingen – især i Norden. Materialet stammer fra et foredrag, Frank Dahlgaard holdt ved en nordisk statistikkonference i Reykjavik sidste år om aldersstrukturen og dens indflydelse på økonomi og samfund. Her giver han sig i lag med, hvordan problemerne kan tackles

AF CAND. POLIT. FRANK DAHLGAARD
LÆRER I INTERNATIONAL ØKONOMI VED
HANDELSSKOLEN I HELSINGØR

I debatten om den fremtidige mangel på arbejdskraft, og hvordan man kan tackle problemet, overses det typisk, at arbejdskraften faktisk har tre dimensioner: *Tal, tid og tempo*. Det er som regel kun den første dimension: Tal – dvs. antal personer – der fokuseres på. Den demografiske udvikling går jo i retning af, at antallet af personer i arbejdsstyrken vil falde i de kommende årtier, hvor store årgange går på pension og små årgange af unge melder sig på arbejdsmarkedet. Men der er to dimensioner mere: Tiden, dvs. *arbejdstiden*, og tempoet, dvs. *produktionen pr. mand pr. time* (produktiviteten.).

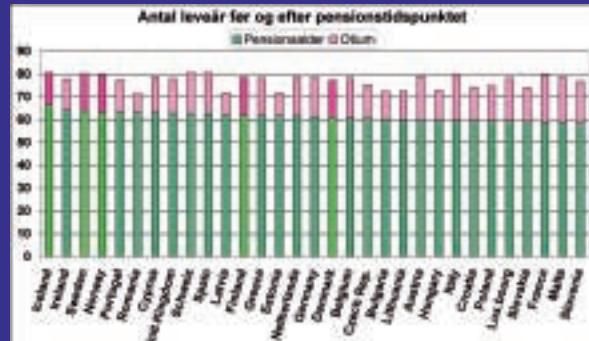
Det er faktisk muligt at påvirke det fremtidige udbud af arbejdskraft via alle tre dimensioner (GRAF xx):

Arbejdskraftens tre dimensioner:

- **Tal**
Antal personer kan øges - trods demografien
- **Tid**
Arbejdstiden kan selvfølgelig forøges
- **Tempo**
Produktionen pr. arbejdstime = produktiviteten
vil helt sikkert blive forøget i kraft af nye opfindelser, ny teknologi, bedre maskiner og bedre uddannelse

Trots den demografiske udvikling kan *antallet* af personer på arbejdsmarkedet holdes oppe på flere måder: Man kan for det første importere arbejdskraft fra andre lande. For det andet kan man tilskynde de unge til at gøre deres uddannelse hurtigere færdig, sådan at de tidligere kan melde sig på arbejdsmarkedet. (Det forhold, at stadig færre unge mænd indkaldes til værnepligt, trækker selvsagt i denne

Gennemsnitlig pensionsalder

retning). For det tredje kan man øge erhvervs- og beskæftigelsesfrekvensen i de arbejdssøgne aldersgrupper. Og for det fjerde kan man tilskynde de ældre til at blive længere på arbejdsmarkedet.

Det sidste er nok det, som giver størst effekt. Ser vi på den gennemsnitlige tilbagetrækningssalder (GRAF xx) ligger Island med Europas suverænt højeste tilbagetrækningssalder, men også Sverige og Norge ligger højt med en relativt høj pensionsalder. Finland og Danmark ligger mere midt i det europæiske felt, mens lande som Polen, Italien og Frankrig har en meget tidlig tilbagetrækningssalder. (Disse lande står virkelig over for problemer, idet de samtidig kan se frem til en langt vold-sommere aldring og vækst i den demografiske forsørgerbyrde, end vi kan i Norden). Rangordner man de europæiske lande efter det gennemsnitlige antal år, folk er på pension, får man følgende billede (GRAF xx), som altså viser forskellen mellem den gennemsnitlige levetid og den gennemsnitlige alder for tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. I Frankrig og Italien, hvor leve-tiden er høj og pensionsalderen lav, har folk i gennemsnit et meget langvarigt otium, over 20 år. I Finland, Sverige, Norge og Danmark er vi i gennemsnit på pension i 16-17 år, mens otiumet i Island med den eks-

Antal år på pension

tremt høje pensionsalder, ligger omkring 14 år.

Der er meget at hente med hensyn til at tackle forsørgerbyrde-problemet, hvis man kan hæve den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder. Det tæller nemlig dobbelt, hvis man kan få folk til at arbejde og yde i stedet for at være passive og nyde. Da fremtidens ældre formentlig er både arbejdskundige og arbejdsvillige længere op i årene end tidligere generationer, er en senere tilbagetrækningsalder én af de oplagte løsninger.

Der er som anført andre løsnings-dimensioner: Man kan *hæve arbejdstiden*, ved f.eks. at forkorte ferien, nedbringe sygefraværet eller forlænge den ugentlige arbejdstid. Urealistisk? Hvorfor det? Hidtil er antallet af personer i arbejdsfør alder vokset og vokset, og samtidig er arbejdstiden faldet og faldet. Nu er der for første gang nogensinde udsigt til, at antallet af personer i arbejdsfør alder, vil falde. Så er det vel naturligt at lade arbejdstiden gå den modsatte vej. Desuden er ferierne i de nordiske lande blevet så lange, at mange mennesker næppe har behov for at holde mere fri.

Endelig er der den tredje dimension: *Produktiviteten*. I kraft af nye opfindelser og produktions-metoder, i kraft af nye maskiner og apparater, og i kraft at bedre uddannelser, vil produktionen pr. arbejdstime fortsætte med at vokse. Måske endda i øget tempo. Tænk blot på, hvor meget produktivitetten på vores egen område – statistikproduktion – er vokset de sidste 15 år. Det er jo enormt. Stadig færre mennesker, der arbejder i kortere tid, kan godt producere

stadig mere. Det viser den historiske udvikling også – se blot på udviklingen i landbruget. De seneste tekniske landvindinger på computerområdet og inden for bioteknologien tyder på, at udviklingen med stor sandsynlighed vil fortsætte i betydeligt tempo.

Så én af mine konklusioner er, at det ikke er synd for de unge, og slet ikke her i Norden. Nok bliver de færre, som skal forsørge flere ældre, men mulighederne herfor bliver til stadighed forbedret. Fremtidens unge vil få et lettere liv end deres forældre havde som unge. Sådan har det vel været altid, men der er altså ingen grund til at tro, at dette vil ændre sig. Så de unge, som måtte have tendenser til at klynke, bør holde selvmedlidenhedens tårer tilbage.

Alt i alt er det svært at bevare pessimismen, og det gælder specielt for os i de nordiske lande, fordi:

1. Der er bragt orden i de nordiske økonomier. Trods globaliseringssætningen er der i dag betydelige eksportoverskud i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Udlandsgælden er nedbragt eller helt tilbagebetalt. Konkurrenceevnen er stærk i alle de nordiske lande. Der er flere i arbejde end nogensinde før, og ledigheden er lav. I Norden er der over-

Nogle konklusioner:

- **Der er fordele ved en ældre befolkning**
- **En aldrende befolkning betyder ikke nødvendigvis stagnation**
- **Norden står i dag stærkt rustet til at møde fremtidens voksende forsørgerbyrde**
- **Forsørgerbyrden vokser mere i andre europæiske lande end i Norden**
- **Fødselstallet er relativt højt i Norden**
- **Norden = den unge del af fremtidens Europa**

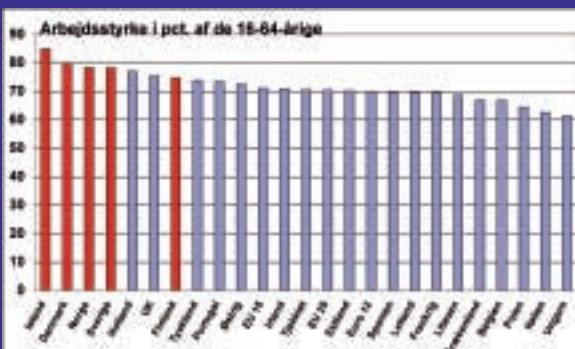
Altså: Fremtiden tegner lys for Norden!

skud på de offentlige finanser. Den offentlige gæld i pct. af BNP er langt mindre end i de fleste andre europæiske lande. Vi står kort sagt bedre rustet end de fleste andre, når det gælder om at tackle fremtidens problemer.

2. Fremtidens problemer bliver med stor sandsynlighed mindre i Norden end i de fleste andre udviklede lande. Vi står nemlig i Norden over for en væsentlig mindre vækst i ”ældre-byrden” – og i den samlede forsørgerbyrde – end man gør i andre europæiske lande. Med andre ord: Vi står over for mindre demografiske udfordringer end de andre europæiske lande, og vi har samtidig et bedre udgangspunkt for at løse dem.

3. Hvis det er godt for kulturen, livet, dynamikken, den økonomiske vækst og konkurrenceevnen med mange børn og unge, så vil de nordiske lande blive gode og stærke samfund i fremtidens Europa, fordi vi vil have relativt flere børn og unge, end man vil have i de fleste andre europæiske lande. Alt er jo relativt, og i dét lys bliver Norden i de kommende årtier ”den unge del” af fremtidens Europa.

Erhvervsfrekvensen 2005

4. Nordens relativt høje fødselsrater betyder, at de nordiske samfund i demografisk henseende vil foretage en "blød landing", mens det ser anderledes alvorligt ud for en stribé andre europæiske lande. De må formentlig i gang med at udbygge børnepasningsmulighederne og fremme ligestillingen mellem kønnene – områder, hvor vi typisk også er længere fremme i Norden end man er i det øvrige Europa.

Jeg vil slutte med et gruk af Piet Hein:

*Pessimister er dog de værste tåber,
de tror på det modsatte af, hvad de håber.
Nej, de optimister, som verden beror på
er dem, der tør håbe på dét, som de tror på!*

Befolkningsstatistikken og den økonomiske statistik viser, at vi i Norden i meget høj grad har noget at have optimismen i. Hurra for den demografiske udvikling – og specielt for udviklingen i Norden!

Nordisk Råds litteraturpris til Naja Marie Aidt

DEN DANSKE FORFATTER FIK LITTERATURPRISEN 2008 FOR NOVELLESAMLINGEN "BAVIAN"

Bedømmelseskomitéen siger i sin motivering for at give den danske forfatter Naja Marie Aidt Nordisk Råds Litteraturpris for novellesamlingen "Bavian" (2007), at bogens 15 noveller tager udgangspunkt i en verden, der til forveksling ligner hverdagen. Naja Marie Aidt skriver i en yndefuld og ildevarslende realisme, der trækker virkelighedens undertoner op, så man mærker, at hverdagen hviler på et mycelium (dvs et fint forgrenet net af svampe-ernæringstråde) af mulige katastrofer.

Det, der knytter Naja Marie Aidts noveller sammen, er stykkernes livssyn eller omverdenssyn, men måske også noget, man kan kalde deres globale livsmørke.

For igennem hele bogen går der en strøm, en puls, som både er yndefuld let og ildevarslende dyster - en samlet

musik, sådan som den kan eksistere i en digitsamling eller en digitsuite. Og det på trods af den forskellighed, der også præger historierne - en tydelig, genkendelig og dramatisk stemme og en kunstnerisk mangfoldighed, en rigdom i selve udtrykket, hedder det i bedømmelsen.

Naja Marie Aidt indtager en meget fremstående plads i sin generation af danske forfattere. Hun er født i 1963 i Asiasiat (Egedesminde) i Grønland og opvokset der i syv år og på Vesterbro i København. Hun debuterede i 1991 med digitsamlingen "Så længe jeg er ung" og har siden skrevet endnu syv digitsamlinger, tre novellesamlinger, manuskript til en spillefilm og en række skuespil.

Sorg og livsglæde, smerte, angst og fortrøstning stråler igennem Naja

Marie Aidts noveller på en måde, der er klassisk i sit anslag, men overraskende nyskabende i sin flertonighed. Og så udtrykker de noget så sjeldent som ægte livsklogskab.

Naja Marie Aidt modtaget flere legater fra Statens Kunstfond og har blandt andet fået Gyldendals Boglegat i 1993, Martin Andersen Nexø-prisen (1996), Herman Bangs mindelegat (1996) og Kritikerprisen i 2006.

Litteraturprisen på 350.000 danske kroner bliver overrakt til Naja Marie Aidt i slutningen af oktober 2008 i forbindelse med Nordisk Råds session i Helsingfors. Nordisk Råds Litteraturpris er blevet uddelt siden 1962.

Nordiske kanoniske tekster

Under stor opmærksomhed har Nordisk Ministerråd i marts udgivet en nordisk litteraturkanon, "Nordisk litteratur til tjeneste", en kleppet på knap 700 sider. Værket er redigeret af Torben Brostrøm og Anders Juhl Rasmussen, og initiativet er dansk: Bertel Haarder fik sine nordiske kollegers accept af projektet.

Bogen har straks givet debattørerne noget at rive i – Berlingske Tidende er f. eks. behersket negativ, Politiken kalder den en guldgrube. Teksterne er på de tre nordiske hovedsprog, og tekster på færøsk, grønlandsk og islandsk er oversat til et af de tre hovedsprog.

Bogen vil blive anmeldt i juni-udgaven af NORDEN Nu.

NY- OG DEBAT-SKABENDE FÆRØSK TEATER

MED UDGANGSPUNKT I EN VIRKELIG BEGIVENHED I USA OG SENERE PÅ FÆRØERNE BLEV ET PÅGÅENDE DEBAT-TEATER MED EN NORDISK DIMENSION EN ”ØJE-ÅBNER” FOR ØERNES UNGDOM – OG FOR MANGE ANDRE

AF LONE DØSSING
CAND. MAG.

Jeg befinder mig i Tórshavn nede ved havnen i det gamle pakhús, som er ved at blive renoveret. Det er her teaterstykket ”Verkætlan Laramie” blev opført i november og december sidste år af den nordiske teatergruppe Teater Skift. Rummet står nøgent og råt, som det tema teaterstykket er bygget op omkring – hate-crime.

Lyden af skuespillernes stemmer fylder det mørktlagte rum – stemmer i mørket som senere træder frem i lyset og bliver synlige som personer. De fem skuespillere Egi Dam, Birita Mohr, Gunnvá Zachariassen, Hjálmar Dam og Marita Dalsgaard veksler i stykket mellem omkring 40 forskellige personer, der på en nyskabende og kreativ måde indtager rummet og i brudstykker fortæller den uhyggelige historie om en ung homoseksuel mand, der tortureres til døde.

Selvom historien er mørk og dystisk gjorde den afvekslende brug af ”spillesti” indrettet med få rekvisitter, der skærpede opmærksomheden på skuespillerne, som elegant gled ud og ind af de forskellige roller og fremstod som en særdeles velspillende enhed.

Hate-crime

Teaterstykket er inspireret af ”The Laramie Project”, som er et dokudrama bygget op omkring 200 samtaler med indbyggerne i den lille by Laramie i Wyoming i USA. Det var her en ung homoseksuel mand, Matthew Shepard, i oktober 1998 brutalt blev mishandlet og efterladt fastbundet til en hegnsståle langt ude for byen. Her blev han senere fundet og ført til hospitalet, hvor han døde fire dage senere uden at være kommet

til bevidsthed. De to gerningsmænd viste sig at være to helt unge mænd fra byen. Handlingen i stykket fulgte indbyggerne i tiden lige efter forbrydelsen fandt sted og til den efterfølgende retssag var slut.

Det, der gjorde teaterstykket nærværende og vedkommende, var den eminente leg med stoffet, hvor skuespillerne vekslede mellem manuskriptet og tilstedevarerelsen som skuespillere og mennesker på en scene i Tórshavn. Ud af det kom en dobbelthistorie: På overfladen et amerikansk doku-drama om hate-crime, og i det underliggende lag, i publikums bevidsthed, en historie om os selv. Det var umuligt at forlade teateret uden at reflektere over egne normer og holdninger og til hvordan man kan undgå, at så grov kriminalitet kan finde sted.

En aktuel problematik på Færøerne

At den nordiske teatergruppe Teater Skift har sat ”Verkætlan Laramie” op i Tórshavn er ikke tilfældigt. På Færøerne har man haft en lignende sag omkring hate-crime, hvor en ung homoseksuel mand i februar 2006 blev overfaldet i et værtshus i Tórshavn, hvor han blev banket af tre mænd, udelukkende fordi han åbenlyst var homoseksuel. Den unge mand blev så alvorligt præget af hændelsen, at han efterfølgende regelmæssigt har været indlagt på psykiatrisk afdeling.

Overfaldet satte gang i en voldsom debat om retssikring af minoriteter, ligesom sagen også vakte international opmærksomhed, og det var kun med knebent flertal, at det færøske Lagting forrige år vedtog, at ingen

Den nordiske dimension i Teater Skift

Teater Skift blev dannet i 2006, er juridisk hjemmehørende på Færøerne, og er udsprunget af et ønske om at skabe en platform, hvor skuespillere fra forskellige nordiske lande kan mødes og arbejde sammen. Gruppens kunstneriske leder er den færøske skuespiller Marita Dalsgaard, bosiddende i Danmark og uddannet på Skuespillerskolen ved Odense Teater. Et kendetegn ved Skifts teaterforestillinger er, at der altid medvirker kunstnere fra mindst to forskellige nordiske lande for at fokusere på udvekslingen landene imellem og for at styrke det nordiske teatermiljø og det nordiske netværk. Teater Skifts næste forestilling er under udarbejdelse og vil kunne opleves til efteråret i et andet nordisk land.

Det er muligt at kontakte Teater Skift om ”Verkætlan Laramie”, hvis man er interesseret i at bruge teaterstykket i et undervisningsforløb. Henvendelse kan ske til dalsgaardmarita@hotmail.com

*Marita Dalsgaard,
fotograferet af
Kristríd Tyril*

*Marita Dalsgaard og
Hjálmar Dam*

Marita Dalsgaard, Egi Dam, Birita Mohr, Gunnvá Zachariassen og Hjálmar Dam

må udsættes for diskrimination på grund af deres seksuelle orientering. De stærkeste modstandere kom bl.a. fra medlemmer af det lille Centerparti, som ud fra gammel-testamentlige fortolkninger af Bibelen ikke kan acceptere rettigheder for homoseksuelle.

Teater Skift har med denne forestilling ønsket at udtrykke en kunstnerisk stemme i debatten, hvor de religiøse holdninger har fyldt meget.

Efterdønningerne fra forestillingen skabte genklang helt ind i det færøske valg, hvor "Verkætlæn Laramie" kom til at fylde en del.

Homoseksuelles rettigheder er fortsat en tikkende bombe under Færøernes nye regeringskoalition, som kan splitte den nye regering, da Centerpartiet ikke kan acceptere registreret partnerskab og homoseksuelles adoption af børn.

Skolesamarbejde og elev-anmeldelser

Forestillingen var et tilløbsstykke for de unge. Ca 500 elever fra forskellige ungdomsuddannelser så forestillingen. Det har ligget Skift meget på sinde at få en direkte kontakt til de unge ved at gøre opmærksom på de muligheder, der ligger i at bruge teater som led i et

undervisningforløb.

Derfor er der produceret et omfattende undervisningsmateriale, som kan indgå i undervisningen på gymnasialt niveau. Materiale er lavet både til samfundsfragt og til de fag, hvor teater mere naturligt kan indgå i undervisningen som f. eks færøsk, dansk, engelsk og i religionsundervisningen.

Alle undervisningsinstitutioner med elever i alderen fra 15+ er blevet tilbuddet en gratis forestilling. Til gengæld skulle de elever, der havde været inde og se forestillingen skrive en anmeldelse, som Skift ville få en kopi af.

At stykket var en succes og satte gang i reflektionerne kan tydeligt læses i følgende uddrag fra anmeldelser skrevet af gymnasieelever fra Tórshavn:

- "Verkætlæn Laramie" er et tankevæk-kende stykke om, hvordan man kan være styret af fordomme, og hvordan fordomme kan gøre en blind og for-dommende overfor andre menneskers livsværdier. .... Det var en god idé at opføre dette stykke her på Færøerne, hvor forholdene til tider kan ligne dem i Laramie. Stykket har givet os mulighed for at se, hvad der sker med et samfund, der står overfor sådan en

hændelse, og hvordan man muligvis ville reagere. Stykket giver os en god mulighed for at lære af andres oplevelser og eventuelle fejl, hvis der var nogen. Det kommer an på ens fortolkning. Så er spøgsmålet bare, om vi har lært noget af stykket, og om vi vil lade det lære os noget..."

- "Homoseksualitet er et meget diskuteret emne. Alle har en mening om homoseksuelle, for hvis de ikke har, bliver de af samfundet og den tid vi lever i tvunget til at have en mening. Der er mange, der er blevet trætte af hele tiden at skulle have en mening om homoseksuelle, de vil bare være neutrale, men det får man ikke lov til, hvis man ser dette skuespil".

- "Skuespillet sætter tingene i perspektiv og gør, at vi er nødt til at tænke disse ting igennem. Før da havde vi måske ingen mening om homoseksuelle, om det var forkert eller ikke. Det var jo ikke noget vi talte om overhovedet, så det var ikke nødvendigt, at vi havde en mening om det. Så jeg tror, at det var en god idé at spille dette skuespil på Færøerne. For at sætte gang i tankerne".

- "Der er mange meninger om de homoseksuelle. Jeg tror, at de fleste meninger vi har kan reflekteres i vores opvækst, tradition og ikke mindst religion. ... Der synes at være en tendens til at den frihedskamp, som homoseksuelle i årtier har kæmpet for - ligeværd og accept i verdsrig regi, nu er rykket ind i kirken, hvor den efter min mening ikke hører til."

- "Jeg synes at skuespillet er velegnet som undervisningsmateriale. Der er mange forskellige muligheder for at man kan bruge skuespillet i undervisningen, ikke kun ved at skrive anmeldelser, men også som f.eks. diskussionsoplæg om holdninger og meninger og som emne for stilskrivning. Der er utallige muligheder for, hvad man kan bruge skuespillet til og i hvilket fag."

Tectronic Theater Project

There are moments in history when a particular event brings the various ideologies and beliefs prevailing in a culture into sharp focus. At these junctures the event becomes a lightning rod of sorts, attracting and distilling the essence of these philosophies and convictions.

Tectronic Theater om "The Laramie Project"

"The Laramie Project", der er en krads, barsk, rå, empatisk og stærkt rørende historie, blev skabt i USA af "Tectonic Theater Project" i New York. Tectonic Theater blev dannet i 1991 af Moisés Kaufman og Jeffrey LaHoste. De er stadig henholdsvis kunstnerisk og administrativ leder af teateret, hvis bestyrelse består af stærke personligheder, bl. a. den internationalt kendte forfatter og filmand Tony Kushner og et af den amerikanske forlagsverdens ypperste debathoveder, Jason Epstein.

Teaterets projekter har været banebrydende og givet sine ophavsmænd adskillige priser.

Teater Skifts "The Laramie Project"-udgave er baseret på Moisés Kaufmans tekst er redigeret og bearbejdet af Marita Dalsgaard.

The New York Times har flere gange beskæftiget sig med Laramie-projektet, da det blev spillet på Broadway i 2000. "Det er ikke et doku-drama", skriver anmelderen Alvin Klein, "men i sin betoning af universelle sandheder en provokerende fusion af realiteter og følelsesmæssig energi...det er en skuespiller-fremdrevet begivenhed. Forbindelsen mellem skuespillerne og publikum er 100 pct til at tage og føle på. Dét er teater!" *Red.*

Sápmi SAMERNES SMUKKE LAND NORD FOR POLARCIRKLEN I SVERIGE

Samernes vintermarked i Jokkmokk

Rejsen finder sted 31. januar - 9. februar 2009

I over 400 år har samerne hvert år afholdt deres vintermarked. Et overflodighedshorn af kulturelle, musikalske og kunstneriske oplevelser samt et udendørs marked, der kan tage pusten fra enhver. Mere end 500 boder med alt fra det smukkeste samesløjd til dybfrosne flødeboller. Dagene inden markedet bruges på langtur i den smukke arktiske vinter, besøg hos lokale kunstnere, byvandring, besøg på Ájtte, svensk fjeld- og samemuseum m.m.

Vi bor på Hotel Gästis lige midt i hjertet af Jokkmokk og i umiddelbar tilknytning til markedspladsen. Rejsen foregår med tog.

Akrylmalekursus med dansk underviser i Kvikkjokk

15.-22. september 2008

Akrylmalekursus med dansk underviser i Sápmis fantastiske flammende efterårslandschap i den lille kirkeby Kvikkjokk, hvor vejen ender og nationalparken Sarek tager over med sine smukke bløde fjelde.

Rejsen foregår med fly. Læs mere på www.snr-rejser.dk eller ring efter brochure!

 SN RESOR

Teknisk arrangør:

SN-Resor, Jokkmokk

bis@snr.se

www.snr.se

Medlem af den svenske
rejsegarantifond

HOTELL GÄSTIS

Hotel: Hotel Gästis
www.hotell-gastis.com

Rejsleder/info tilmelding:

Mette Rubin

Krügersvej 10 st.th.

5000 Odense C

63 12 20 36 / 20 62 39 59

metterubin@galnet.dk

www.snr-rejser.dk

FINSK NATIONALKUNSTNER

AKSELI GALLEN-KALLELAS GRAFIK OG ILLUSTRATIONER VISER
EN SÆREGEN FINSK IDENTITET OG KULTUR

Som et led i Kunstmuseet i Tønders fokus på 'betydelige facetter af nordisk kunst' viser museet til 18. maj en udstilling af den finske nationalkunstner Akseli Gallen-Kallelas grafik og illustrationer i museets hal 1. Som den første finske kunstner beskæftigede Akseli Gallen-Kallela sig med grafikken og det grafiske layout som udtryksform. Det er første gang en så omfattende del af hans grafiske værk bliver vist i Danmark.

I de år, da Akseli Gallen-Kallela (1865-1931) etablerer sig som kunstner, er det nuværende Finland et russisk

storfyrstedømme. Gennem sin kunst arbejder Akseli Gallen-Kallela med at rodfæste bevidstheden om en særeget identitet og kultur hos finnerne for derigennem ultimativt at få oprettet en finsk stat. Som kunstner står han ikke alene med dette projekt. Gruppen 'Det unge Finland' forsøger gennem kunst og erhvervsliv at mobilisere deciderede modtræk til den stigende russificering af Finland op igennem 1890'erne. Både Akseli Gallen-Kallela og hans gode ven fra denne gruppe, Jean Sibelius, bliver dybt optaget af det finske nationalepos *Kalevala*, hvorfra de henter inspiration til mange af deres mest kendte værker

(fx Jean Sibelius': *Svanen fra Tuonela* og *Lemminkäinen suite* og Akseli Gallen-Kallelas: *Lemminkäinens moder* og *Samos forsvar*).

Kalevala spiller en stor rolle i hele Akseli Gallen-Kallelas liv. Hans mange illustrationer af bogens forskellige scener har forplantet sig så dybt i finsk kunsthistorie, at det har været særdeles svært for unge kunstnere at fornys Kalevalas billedside. Mange af disse illustrationer kan ses på udstillingen i Tønder, hvor ikke mindst nogle sider af hans stor livsdrøm – fuldendelsen af den håndskrevne og gennemillustrerede 'Den Store Kalevala' (Suur-Kalevala), er et studie værd.

Akseli Gallen-Kallela er ikke kun en politisk kunstner. På sine mange udlandsrejser oparbejdede han et stort internationalt netværk, hvilket blandt

Lemminkäinens moder, radering, 14x17,5 cm, 1905

Akseli Gallen-Kallela

I TØNDER

andet førte til, at han i 1895 udstillede med Munch i Berlin. Han kendte til alle de vigtigste kunstneriske strømmeninger. I sin egen kunst har især realismen og symbolismen sat sine spor.

Akseli Gallen-Kallela udlevede sin drøm om at indfange den finske folkesjæl og leve i pagt med den til det yderste. Hans private bolig, Kalela, der også fungerede som atelier, lå langt ude i den finske ødemark, og her levede han i mange år med kone og børn. En stor del af udstillingens grafiske værker er blevet til her – ex libris til venner og familie, landskabsmotiver, portrætter samt flere motiver, hvor hensigten har været at arbejde sig ud af sorgen over datteren Marjattas død. I Kalela modtog han også studerende og fik på denne måde formidlet sit grafiske pionerarbejde videre til den

næste generation af finske kunstnere.

I forbindelse med udstillingen udgives bogen "Akseli Gallen-Kallela. Grafik og illustrationer" (240 sider med farveillustrationer) i Museum Sønderjyllands nye skriftrække. Bogen belyser ikke kun Akseli Gallen-Kallela som kunstner, men i høj grad også eposset Kalevalas betydning for Finlands historie. Følgende skribenter har bidraget med artikler: Henrik Wivel, kulturredaktør på Weekendavisen, Hilkka Søndergaard, den danske oversætter af Kalevala, Heikki Malme, overinspektør ved Ateneums samling af grafik, og Inge Adriansen, inspektør på Museum Sønderjylland Sønderborg Slot, samt en fyldig biografi ved Anne Blond, inspektør ved Museum Sønderjylland Kunstmuseet i Tønder.

For yderligere oplysninger kontakt venligst museumsinspektør Anne Blond på telefon (+45) 7472 8989.

Kalela om vinteren, akvatinte og radering, 22x10,5 cm, 1897.

Bil Bol, plakat (litografi), 87x114 cm, 1907

Norden - en klimaoase - men hvor længe?

KLIMAFORANDRINGERNE I CENTRUM VED KONFERENCE I FLENSBORG
AF PREBEN SØRENSEN

De nordiske lande er en klimaoase rent temperaturmæsigt. Vi har det 10-15 grader varmere end det typiske for disse breddegrader, hvilket skyldes de varme hav- og luftstrømme, men hvordan går det i fremtiden?", spurgte professor *Bogi Hansen* ved en Norden/SSV-konference i Flensborg den 1. marts med stor deltagelse.

Den færøske klima- og halvmiljø-ekspert gav selv svaret: "Selvom det er svært at komme med faste fremtidsprognoser, kan vi fremtidigt vente svagere hav- og luftstrømme, hvilket er betænkeligt, især for Færøerne og Island, hvis de varme strømme svækkes".

"Hvis vi ikke aktivt griber ind og bl.a. får reduceret CO2-udslippet i atmosfæren, risikerer vi ved slutningen

af dette århundre en situation som ved de store krige og depressionen i 30-erne, advarede *Bogi Hansen*.

Han gennemgik de hastige klimaforandringer de sidste 30-40 år og prognoserne for fremtiden, da klimaet vil blive mere ekstremt med både hedeboelger, tørke og oversvømmelser rundt om i verden, og hvor udviklingen vil forværres i øget grad, hvis der ikke politisk gribes ind.

EU-målsætninger

Og der skal gribes ind. Det understregede SF's klima-og energiordfører, *Anne Grete Holmsgaard* i konferencen i Flensborghus. Hun gennemgik EU's målsætninger om 20 pct. reduktion af CO2-udslippet inden 2020, og med en omfattende energipakke-løsning med kvoteloftet og mere vedvarende

energi- bl.a. skal omfanget af vedvarende energi i Danmark stige fra nu 17- til 30 pct. inden for de næste 12 år.

Hun understregede, at der også kan - og skal - ske en kraftig reduktion af energiforbruget i vores boliger, ligesom transportsektoren inkl. privatbilismen, der leverer 30 pct. af udslippet, må søges begrænset. Som deltager i klimakonferencen i Bali havde hun konstateret, at det er nødvendigt, at de rige lande reducerer deres CO2-udslip med 25-40 pct., hvis verdens-temperaturstigningen skal holdes under to pct. i en overskuelig årrække.

Nordiske initiativer

"Fra nordisk side gør vi meget for at tage højde for klimaforandringerne i form af en rækkes fælles initiativer. Også de 25 mill. borgere i Norden har et ansvar for denne udvikling, og der er vist politisk vilje til at gøre ind - vi kan godt have en stigende velfærdsøkonomi og samtidig nedsætte CO2-udspillet", understregede Nordisk Ministerråds generalsekretær *Halldór Ásgrimsson* i sit indlæg.

"Vi må finde nye tekniske løsninger, og her har Norden meget at byde på. Vi har i en lang periode været i spidsen med at skabe et bedre miljø, helt tilbage fra 1972 med en nordisk miljøkonvention.

De nordiske statsministre besluttede endvidere i fjor at iværksætte et globaliseringsinitiativ med vægt på bl.a. bedre miljø", fortsatte han.

"Nu følger den internationale klima-konference i København i 2009, og Nordisk Ministerråd støtter konferencen bl.a. med frembringelse af viden gennem støtte til nordisk forskning og også til folkelige initiativer som konferencen her i dag, til at skabe

Indledere ved miljøkonferencen, fra venstre Bogi Hansen, Anne Grethe Holmsgaard, Henrik Hagemann (ordstyrer), Halldór Ásgrimsson, Lars Halms og Svend Erik Reinke.

Ros til informationskontoret

- Det er fantastisk at se det initiativ, som denne konference er, og den folkelige forankring som der gennem det nordiske informationskontor i Flensborg skabes til befolkningen i området, om de nordiske forhold, sagde Nordisk Ministerråds generalsekretær, *Halldór Ásgrimsson*, til "NORDEN Nu" i en pause under konferencen, hvor han understregede, at Nordisk Ministerråd fortsat vil støtte virksomheden i de nordiske informationskontorer.

Lederen af informationskontoret, *Anette Jensen*, bød velkommen til konferencen, som var nr to i rækken af sådanne arrangementer sammen med SSV (sidste års konference handlede om Norden og Europa).

Formanden for SSV's landdagsgruppe, *Anke Spoorendonk*, takkede Anette Jensen og hendes kontor for fremragende samarbejde og understregede, at hele regionen nyder godt af informationskontorets kulturelle og politiske aktiviteter. Hun udtrykte også stor taknemlighed for den støtte, som Nordisk Ministerråd yder til opretholdelsen af kontoret i Flensborg.

"For SSV som det danske mindretals parti er den tætte forbindelse til Danmark og til de andre nordiske lande en del af vores selvforståelse. Dette gælder i særlig grad, når det drejer sig om at få politisk inspiration til løsninger af de samfundsproblemer, som præger vores daglige politiske arbejde her i Sydslesvig", sagde Anke Spoonrendonk.

Anke Spoorendonk var taknemmelig for samarbejdet.

Foruden den nordiske miljøkonvention fra 1972 gennemførtes en grænseoverskridende luftforureningskonference i 1986, senere vedtages miljøhandlingsplaner, og både Østersø-samarbejdet og Baltikum-samarbejdet handler bl.a. om klima- og miljøproblemerne. Dette samarbejde kan også bruges internationalt, når vi optræder samlet nordisk, understregede han.

oplysning og debat om klima-problemerne. Og vi har befolkningerne bag os - en undersøgelse viser, at 94 pct. af borgerne ønsker, at vi her i Norden skal besæftige os med disse emner", oplyste Halldór Ásgrimsson.

Ved konferencen var der også indlæg af miljøordfører for SSW's landdagsgruppe, *Lars Halms*, der understregede, at klimaforandringerne er menneskeskabte og derfor også må løses bl.a. ved øget brug af decentrale energiformer. Han beskrev desuden en række aktuelle emner i den tyske energidebat bl.a. spørgsmålet om øget udbredelse af atomkraftværker.

Fra netværket De Globale Sydslesvigere gav *Svend Erik Reinke* en række lokale eksempler på hvorledes den lokale forening eller person kan tage initiativer bl.a. med grønne regnskaber og med energispare-foranstaltninger i foreninger, institutioner og i de private hjem.

Konferencens ordstyrer, generalsekretær for Nordisk Råds danske delegation, *Henrik Hagemann*, omtalte de lange linjer bagud i det nordiske samarbejde også på dette område.

Anette Jensen, Nordisk Informationskontor, bød velkommen.

Halldór Ásgrimsson var glad for initiativet.

NYE REJSETILBUD

GOTLAND – FORTIDSMINDER OG NATURSCENERIER

27-31 maj

Hansestaden Visby og det gamle danske vikingeland

I samarbejde med Foreningen NORDEN på Gotland skal vi møde foråret her. Efter en køretur med besøg i "glasriket" og en nat i Kalmar kommer vi ONS 28 MAJ kl 1350 til Visby med færgen, indkvarteres tre nætter på Best Western og går på opdagelse i byen.

De følgende dage skal vi øen rundt med lokalguiden John Huttu, historiker og arkæolog. Vi besøger i syd Högklint, Gnisvärd med skibssætning, Klintehamn, Ekstakusten med udsigt til Karlsøerne, Öja kirke, Lojsta slot og Roma kloster og kongsgård.

På nordturen ser vi Lummelunda drypstensgrotter, Tingstäde, Lärbo og det kulturhistoriske museum i Bunge. Videre til Fårö og raukerne på Lauterhorn, minder om Ingmar Bergman, Slite Cementfabrik og kalkbrud og Lotsbacken i Slite.

Afg. fra Frederikssund Station (Roskildevej-siden) kl 0730 med Dania-Turist til Sverige via Helsingør, mulighed for påstigning i Hillerød og Helsingør. Alle middage på hotellet, på sidstedagen efter morgenmad med færgen til Oscarshamn, hvor vi besøger Döderhultarmuseet. Via Kristiansstad til Øresundsbroen og retur til Frederikssund.

**Pris pr person kr 5.700.-
(dobbeltværelse),
tillæg kr. 1.500.- for
enkeltværelse.**

**Ansvarlig arrangør:
Foreningen NORDEN i
Frederikssund.**

**Yderligere info etc:
Ove Scheel, rejseleder,
tlf. 4731 6719.,
e-post: ove@scheel.dk,
eller Alice Michaelsen,
tlf. 4731 0734.**

FEM-DAGES TUR TIL DET SKØNNE GOTLAND

Sensommer på Østersø-perlen

01-05 september

Mandag kører vi fra Vordingborg og efter opsamling via Helsingør-Helsingborg over Håssleholm, Kristianstad og langs Østersøen og de skønne kystlandskaber ved Sölvesborg og Karlskrona. Via Kalmar og udsigten til Öland når vi Oscarshamn og spiser middag før aftenafgang med færgen til Visby. Her indkvarteres vi på Best Western Hotel Solhem. Tirsdag, onsdag og torsdag er vi på farten efter morgenbuffet'en. Vi guides rundt i hovedbyen Visby med den imponerende gamle hansabymur, museer, domkirkeruinen og botanisk have, vi er på heldagstur til Gnisvard, ser hvor Valdemar Atterdag gjorde landgang med sin hær i 1361, og besøger øens højst beliggende Öja kirke med et berømt krusifix og den skønne Öja-madonna, vi ser Hoburgsgubben og raukerne på øens sydspids, et af Sveriges største og fornemste frilandsmuseer i Bunge, og nordligst sejler vi til Fårö og kører bl. a. ad snoede veje til Digerhoved naturreservat, Gotlands raukeområde. Hver aften er der middag på hotellet. Fredag: Tidligt op og sejlads i to-en-halv time til Oscarshamn. Herfra over Växjö og Håssleholm – med holdt undervejs ved et cafeteria – til Helsingborg/Helsingør og hjem til Vordingborg.

**Pris: Dobbeltværelse,
halvpension,
entreer og frokost
på heldagsturene:
Medlemmer
kr. 5295.-, ikke-
medlemmer kr. 5495.-
Enkeltværelsestillæg for
alle fire nætter kr. 1195.-**

**Ansvarlig arrangør:
Foreningen Norden i
Vordingborg.**

**Tilmelding: Senest
TIR 01 juli til
Folke Hansen,
tlf. 5537 1087, eller Inge
Hansen, tlf. 5598 5342.**

VINLAND – VIKINGERNES LAND I CANADA

Hansestaden Visby og det gamle danske vikingeland

Der bliver nu mulighed for med egne øjne at se de arkæologiske fund, der vidner om de tidlige Nordbo-bosætteres livsstil og kunstgenstande.

De islandske sagaer beretter, at det var Leif den Lykkelige, der var den første nordbo/vesterlænding på Canadas østkyst, og han kaldte landet for Vinland.

Vores rejse går med Icelandair via Reykjavík til Halifax i Nova Scotia. Herfra kører vi i bus til den nordlige del af Nova Scotia-øen, hvorfra vi sejler med færge om natten til New Foundland. På den nordlige spids finder vi Norstead, en kopi af en vikingehandelshavn. Høvdingehallen danner rammen om myter og sagn fra vikingetiden, og der arbejdes på en kopi af vikingeskibet Snorri i fuld størrelse. Desuden l'Anse aux Meadows National Historic Site, hvor der bl. a. er rekonstruktioner af tre nordiske bygninger.

En rejse til vores nordiske rødder og en fantastisk oplevelse med nationalpark, fugleliv, havgrotter, berømte fyr langs kysten og en panorama-bådtur (vejret tilladende). Se dagsprogrammet på www.heklatravel.dk

For deltagerne og interesserede vil der blive arrangeret en tur til Vikingeskibshallen i Roskilde med en rundvisning forestået af cand. mag. i historie Lene Rasmussen.

Tidspunkt:	MAN 08 – TIR 16 SEP
Priser:	Kr. 18.585.- i fire-sengsværelse, kr. 18.975.- i tre-sengsværelse, kr. 19.975.- i dobbeltværelse. Tillæg for enkeltværelse (fås ikke på færgen) kr. 3.200.- Prisen er pr. person og dækker rejse, fortæring i et vist omfang, samtlige entreer, dansk rejseleder og en repræsentant for Foreningen NORDEN.
Ansvarlig arrangør:	Foreningen NORDEN.
Teknisk arrangør:	Hekla Travel. Medlem af Danmarks rejsebureauforening og rejsegarantiordningen.
Tilmelding:	Senest MAN 02 JUNI til Hekla Travel, Vesterbrogade 17, 1 – 1620 København V. Tlf. 3322 6699, e-post: info@hekla.com Betingelse for gennemførelse er min. 35 deltagere.

EBELTOFT

Formand: Leif Glavind,
Peter Holmsvej 7, 8400 Ebeltoft,
tlf 8636 2525.

ONS 23 APR

At være hjemme i verden
K.E.Løgstrup mellem kaffen og det
moderne. Et humoristisk foredrag
ved Peter Aaboe Sørensen, Troense.
Entre: 40 kr.- gæster 50 kr

Mødested: Kulturministeriet
Ebeltoft kl. 1930.

SØN 25 MAJ

Udflygt til Gjerrild Kirke &
Norddjursland
Med Henning Nielsen som guide.
Medbragt frokost nydes i naturen.
Transport i egne biler. Ved behov for
transport tilmelding senest: FRE16
MAJ til 8636 2525 el.8634 3883.

Mødested: Afgang fra
fregatpladsen kl 11?

SØN 17 AUG

Høstturen går til Mols bjerge
Med turguide Jens Reddersen.
Der sluttes med at nyde
medbragt aftenkaffe i naturen.
Transport i egne biler. Ved behov
for transport tilmelding senest
LØR 09 AUG på 8634 3883 eller
8634 3855.

Mødested: Afgang fra
fregatpladsen kl 1730?

Al henvendelse til: Foreningen NORDEN i Danmark • Malmøgade 3 • 2100 København Ø

NORDISK SOMMERLEJR

I HILLERØD 30 JUN – 06 JULI

Nordisk Sommerlejr holdes i samarbejde med Foreningen NORDEN på Nordisk Lejrskole & Kursuscenter / Danhostel Hillerød Vandrehjem 30. juni – 6. Juli. Der er plads til ca. 90 deltagere i alderen fra 11 – 14 år. Dertil kommer voksne ledere fra de enkelte lande.

Følgende lande er inviteret: Danmark, Finland, Færøerne, Grønland, Island, Norge, Sverige, Åland, Estland, Letland og Litauen.

Nordisk Lejrskole ligger i et naturskønt område ved skov og sører. Her er mulighed for at benytte robåde, badminton-, petanque- og boldbaner, bålpladser, udendørs bordtennis, naturlegeplads og mange andre sjove aktiviteter. Indendørs er der bl.a. fodboldspil, airhockey, bordtennis, dart, billard og diskotek.

På lejren kan deltagerne tilmelde sig på hold indenfor "Natur & sport", "Sejlads og fiskeri", "Dans, musik, teater & sang", og "Foto, film, TV & IT".

Programmet byder også på Frederiksborgh Slot, København med strøgtur og Tivoli, diskotek, film på storskærm, hygge og socialt samvær på tværs af landegrænser.

Det koster 1650 DKK at deltage i lejren. Prisen dækker alle måltider, ophold på lejrskolen og udflytter. Prisen dækker IKKE turpas til Tivoli. Hertil kommer rejsen til Hillerød. Tilskud kan evt. søges i den nærmeste lokale afdeling af Foreningen NORDEN.

Tilmelding til Nordisk Lejrskole og Kursuscenter, Lejrskolevej 4, 3400 Hillerød, tlf.: 48 26 19 86 senest 26. maj på hjemmesiden:
www.hillerodhostel.dk Mailadresse: info@hillerodhostel.dk

VANDREHJEMSKORT 2008

Foreningen NORDENs Landskontor udsteder vandrehjemskort for hele 2008 ved henvendelse til landskontoret, Maj-Britt Skovbro Hansen, tlf. 3542 6325.

Kortet gælder for én person hele året

